

Col·lecció d'estudis laborals
núm. 2

Monogràfic inclòs a l'informe de les dones en el
mercat de treball de les Illes Balears. Any 2008

Observatori del Treball de les Illes Balears

Condicions de vida de *la dona* a Balears

Versió en castellà a partir de la pàgina 19

**Govern
de les Illes Balears**

Direcció: Llorenç Pou Garcias
Director General de Planificació Estratègica

Coordinació: Delia Riera Tur

Autor: Maria Tugores Ques

ISBN: 978-84-692-5135-5

Si voleu més informació i/o subscriure-us als informes de l'Observatori del Treball de les Illes Balears, podeu adreçar-vos a otib@dgplaes.caib.es o bé:

Direcció General de Planificació Estratègica
Conselleria de Turisme i Treball
Plaça de Son Castelló, 1
Polígon de Son Castelló. 07009 Palma
Tel.: 971 17 63 00
<http://www.caib.es>
<http://turismeitreball.caib.es>

CONDICIONS DE VIDA DE LA DONA A BALEARS

OBSERVATORI DEL TREBALL DE LES ILLES BALEARS

Maria Tugores Ques
Departament d'Economia Aplicada
Universitat de les Illes Balears

Col·lecció d'Estudis Laborals
Núm. 2

CONDICIONS DE VIDA DE LA DONA A BALEARS

TUGORES QUES, MARIA *

Resum

Aquest treball analitza les condicions de vida de les dones a les Illes Balears fent especial insistència en les especials dificultats que afronten des de la perspectiva dels ingressos i de les condicions laborals i de com aquestes afecten a les dificultats econòmiques, les condicions en què habiten, la seva salut i els problemes per conciliar la vida laboral i familiar. Per a això s'utilitza informació procedent de l'Enquesta de Condicions de Vida, així com d'altres fonts estadístiques per a Balears. A través de l'anàlisi descriptiva es posen de manifest les dificultats específiques del gènere femení en termes econòmics i també en termes de salut, oci i condicions de la llar en què es viu. A l'anàlisi econòmica es comprova, a més, que les dificultats laborals, de salut i l'estructura de la llar contribueixen a explicar, encara que no d'una manera suficient, les majors dificultats de les dones de les illes per arribar a final de mes. En ambdós casos es fan paleses les dificultats específiques que en termes de qualitat de vida tenen les dones cap de família monomarental, especialment aquelles amb fills dependents al seu càrrec.

Introducció

El més important fenomen sociodemogràfic de les últimes dècades ha estat la incorporació de la dona al món de l'ocupació remunerada (Kanter, 1994). De la mateixa manera, s'han observat diverses tendències a l'entorn social i familiar relacionades amb aquesta incorporació: les dones posseeixen majors nivells educatius, ha augmentat substancialment el número de famílies amb almanco dues fonts de renda, també ha augmentat el número de llars uniparentals, i la funció de l'atenció de la llar i dels fills, tradicionalment lligada a la dona, comença a entendre's com un element a compartir per la parella. No obstant això, el conflicte treball-família apareix quan les pressions de l'entorn condueixen a una incompatibilitat entre el desenvolupament de la vida personal, familiar i laboral (Chinchilla et al, 2006), una situació que s'ha tornat creixent i que té, o pot tenir, importants repercussions en les condicions de vida de les persones, més específicament en la seva salut, nivell econòmic, condicions d'habitatge, etc.

A Balears els principals trets laborals de la dona són, fins i tot amb matisos, comuns a la resta del territori nacional. Així, segons l'Enquesta de Població Activa (EPA) l'any 2008 el nivell d'ocupació femení és inferior al de l'home en 16,5 punts percentuals, i la seva taxa de desocupació és lleugerament superior (1 punt percentual), a més, el nivell d'ingressos de les dones és inferior. No obstant això, la comunitat balear presenta també una sèrie de característiques específiques derivades de la diferent estructura productiva de les illes. Així, la taxa d'activitat femenina va assolir el 2008 el 56% de la població (5,5 punts per damunt de la mitjana nacional), i va permetre aconseguir un dels menors diferencials entre les taxes de desocupació d'homes i de dones, tot i que el nivell educatiu de les dones a les illes és inferior al nacional i també ho és el seu salari mitjà. L'explicació d'això radica, d'una banda, en una estructura productiva amb elevada ocupació temporal en l'hoteleria i els serveis derivats del turisme, i de l'altra en la segmentació laboral, tant horitzontal com vertical, per gènere que situa la dona en els llocs de treball amb menor responsabilitat i pitjor remunerats (Grimalt, Riera i Ripoll, 2006; Ramos, Rey i Tugores, 2002; Sáez, 2004).

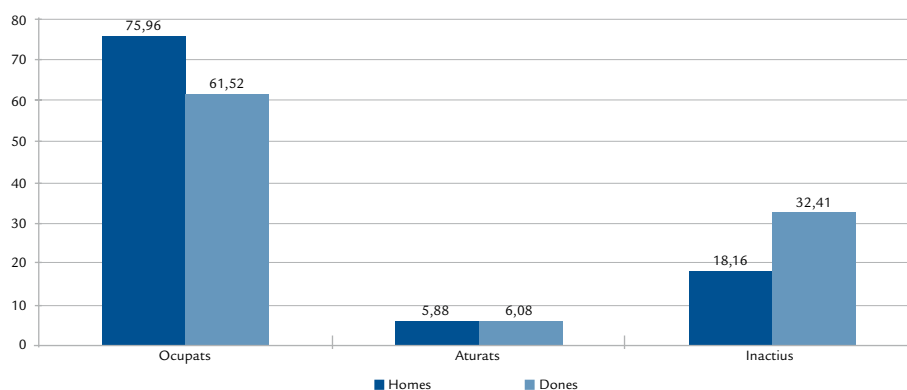
* Universitat dels Illes Balears, Departament d'Economia Aplicada, Ed. Jovellanos. Crta. Valldemossa Km.7,5, 07122 Palma de Mallorca, Illes Balears, Espanya.
Correu electrònic: mtugores@uib.es.

En aquest treball es pretén anar més enllà d'aquestes evidències i atendre les conseqüències de les mateixes en termes de qualitat i condicions de vida de les dones a Balears; fins a quin punt aquestes dificultats laborals condicionen el rol que les dones exerceixen en la família, entès com un repartiment de tasques en el si de la llar que no transcendeix altres esferes de les condicions de vida, i fins a quin punt no es produeix totalment una compensació intrallarg i, en conseqüència, les dones de les illes viuen en pitjors condicions de salut, d'habitatge, econòmiques i socials. Aquestes seran algunes de les qüestions principals que es tractaran a continuació; en primer lloc, a través de l'anàlisi descriptiva de les condicions laborals, familiars, de salut, oci i habitatge de les dones i els homes de Balears. Per a això, farem referència a diferents fonts d'informació estadística encara que ens centrarem d'una manera especial en l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) corresponent a l'exercici de l'any 2007, que conté informació individual i de la llar de 976 persones de Balears, de les quals 786 es troben en edat de treballar (391 homes i 395 dones)¹. Aquest és el col·lectiu, el de les persones d'entre 16 i 64 anys, en el qual es centrarà aquest treball. Posteriorment es realitzarà una anàlisi econòmica de la facilitat amb la qual s'arriba a final de mes, parant especial atenció a aquest efecte que ser dona té, una vegada que es controla per la resta de característiques individuals, familiars i econòmiques. Finalment, es resumiran les principals conclusions obtingudes al llarg d'aquest treball.

Anàlisi descriptiva

En total coincidència amb l'Enquesta de Població Activa (EPA), segons l'Enquesta de Condicions de Vida corresponent a l'any 2007 (ECV2007), Balears és una de les CA on el diferencial de participació laboral entre sexes és menor i la taxa de participació laboral femenina és de les majors de tot l'Estat, de manera que el 49% de les dones entrevistades treballen, enfront del 63,24% dels homes. En el cas de la població potencialment activa, les diferències continuen sent elevades, del 75,9% i del 61,5%, per a homes i dones, respectivament². Aquestes diferències no s'expliquen pel pes dels aturats (molt semblant entre sexes), sinó per l'elevada proporció de dones inactives en edat laboral (el 32,4% enfront del 18,1% dels homes).

Gràfic 1: Percentatge d'homes i dones segons la seva situació laboral a Balears

¹ Enquesta realitzada per al conjunt del territori nacional a un total de 27.987 individus pertanyents a 11.988 llars diferents, dels quals 22.026 són potencialment actius.

² Aquest diferencial és encara molt superior per a la mitjana nacional, amb un 73,5% d'ocupats entre els homes i únicament un 50,1% de dones ocupades.

Aquesta situació es trasllada clarament al nivell dels ingressos individuals. Segons l'ECV2007 la renda individual de les dones en edat de treballar suposa un 75% de la masculina (8.003 euros per a les dones enfront de 10.618 euros per als homes). Òbviament, una part important d'aquestes diferències ve explicada pel fet que la participació laboral femenina és sensiblement inferior a la masculina. Així, si es tenen únicament en compte els ocupats de les illes, les diferències no desapareixen totalment, si bé es redueixen d'una manera considerable, de manera que la renda individual d'una dona ocupada a Balears es correspon amb un 90% de la d'un treballador ocupat en aquesta mateixa comunitat. En tenir en compte l'import monetari net anual per llar comprovam que ascendeix a 26.135 euros per al conjunt nacional, i situa la mitjana balear en 26.923 euros³, el novè registre més elevat del país. No obstant això, si atenem als ingressos de la llar, aquestes diferències entre sexes es dilueixen sensiblement. Així, la renda mitjana de la llar per càpita⁴ és només lleugerament més baixa quan la persona de referència és una dona (9.191 euros) que quan és un home (9.186 euros). A més, aquestes diferències s'anul·len i fins i tot es revertixen si s'atén al nivell de renda total de la llar.

Quadre 1: Ingrés net anual segons sexe a Balears

	Homes	Dones
Renda de la llar	26.860	26.984
Renda de la llar per càpita	9.186	9.141
Renda personal	10.618	8.003
Renda personal ocupats	13.371	12.012

Font: ECV, 2007

El nivell educatiu influeix de manera determinant en els ingressos. Així, l'ingrés mitjà individual a Balears per a una persona potencialment activa amb educació superior és de 18.436 euros (enfront de 16.445 corresponents a la mitjana nacional). No obstant això, aquest ingrés mitjà se situa en 9.656 euros per llar si la persona de referència té educació primària o inferior (9.176 euros, Espanya). Diferenciant per sexes, es comprova que el percentatge de dones de Balears en edat de treballar que posseeixen estudis superiors és lleugerament superior al dels homes (el 20,7% de les dones enfront del 18,1% dels homes), per la qual cosa no sembla el nivell educatiu el factor explicatiu de la menor participació laboral femenina. També hi ha un menor pes de dones amb estudis de primària o inferiors (el 19,5% enfront del 19,7% dels homes). A més, entre treballadors i treballadores aquestes diferències es fan molt majors, de manera que el nivell educatiu de les dones ocupades és marcadament superior. Així, les treballadores amb estudis superiors suposen el 27,5% del total enfront del 21,5% dels homes, mentre que aquelles que tenen un menor nivell d'estudis representen únicament l'11,1% (enfront del 17,2% dels homes).

Així, les diferències en nivell de renda individual segons el gènere no s'expliquen pel nivell educatiu, per contra, s'ha posat de manifest que els ingressos són inferiors per a les dones treballadores tot i tenir un major nivell educatiu que els homes a les illes. En el quadre següent es comprova que segons el sexe el diferencial d'ingressos individuals dels treballadors és molt elevat, especialment com menor és el nivell educatiu, arribant a ser pràcticament la meitat el de les dones amb estudis de primària o inferiors respecte al dels homes d'identíc nivell educatiu (6.332 euros per a les dones enfront d'11.416 per als homes).

³ Tot i que el nivell salarial balear estigui històricament per davall de la mitjana nacional, la situació es reverteix si s'atén al conjunt d'ingressos, és a dir, si s'hi inclouen rendes salarials, dividends, interessos, lloguers, transferències, ajudes, etc.

⁴ Aquests valors exclouen el valor de l'habitatge.

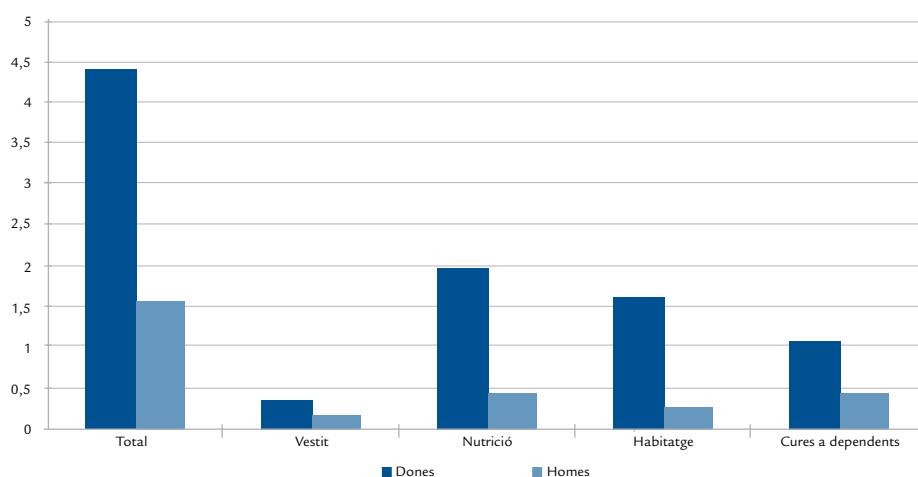
Quadre 2: Ingrés net anual individual dels ocupats segons sexe.

	Homes	Dones
Educació superior	18.232	18.631
Educació secundària	12.210	10.065
Educació primària o inferior	11.416	6.332

Font: ECV, 2007

Aquestes diferències d'ingressos observades poden contribuir a explicar per quin motiu a l'hora de prendre la decisió de la participació laboral, especialment quan hi ha càrregues familiars, siguin gairebé sempre elles qui l'adopten i perpetuen el rol tradicional de cuidadores d'infants i/o de majors dependents i, en general, de mestresses de casa. Tot això està, sens dubte, lligat al fet que, en el repartiment social estàndard de les tasques de la llar no remunerades, siguin les dones les que suporten una major càrrega de treball. D'aquesta manera, segons la informació proporcionada per Gadeso el 2008⁵, es pot afirmar que les dones destinen diàriament a les tasques de la llar a Balears 4h 41min enfront de les menys de 2h dels homes (1h 56min). Si es desglossen en 4 grups (temps dedicat al vestit, a l'alimentació, a neteja de la llar i a atenció a dependents) comprovam que la dedicació de la dona és major en tots els casos.

Gràfic 2: Distribució del temps segons les tasques de la llar i gènere

Encara que algunes d'aquestes diferències poden ser atribuïdes al fet que la taxa de participació laboral femenina és, com hem vist, substancialment inferior a la masculina, en el següent quadre es desagrega la dedicació de la dona a les activitats de la llar no remunerades en funció de la seva relació amb l'activitat laboral, és a dir, diferenciant entre mestresses de casa, treballadores a temps parcial i treballadores a temps complet.

Quadre 3: Dedicació de la dona a les tasques domèstiques segons la seva relació amb l'activitat laboral.

	Total	Vestit	Nutrició	Habitatge	Atenció a dependents
Mestresses de casa	6h 22min	0h 46min	2h 43min	1h 30min	1h 23min
Treballadores a temps parcial	4h 31min	0h 33min	1h 56min	1h 03min	0h 59min
Treballadores a temps complet	3h 10min	0h 23min	1h 21min	0h 45min	0h 41min

Font: GADES0, 2008

⁵ Vegeu el resultat del treball "Anàlisi de la realitat socioeconòmica de les Illes Balears", de GADES0, 2008.

D'aquesta informació es dedueix que, òbviament, hi ha un cert grau de substitució entre la dedicació a les tasques domèstiques i les remunerades que fa que les dones que treballen a temps complet fora de la llar dediquin a les tasques de la llar i atenció a dependents menys hores (3h 10min) que les que no treballen fora de casa (6h 22min). No obstant això, pot comprovar-se que les dones que treballen fora de casa destinen un major número d'hores a les tasques de la llar que la mitjana dels homes, treballin o no (1h 56min), de manera que es comprova que les dones treballadores es veuen afectades per una sobrecàrrega de treball (remunerat i no remunerat) que, sens dubte, afecta o pot afectar les seves condicions de vida.

Així ho posa de manifest el treball d'Escartín i Tugores (2007) realitzat sobre treballadors del sector hotelier balear, en el qual es posa de manifest que el nivell de satisfacció relatiu al repartiment en les tasques de la llar i al temps lliure que tenen destinat a alguna activitat d'oci o esport, és pitjor en el cas de les dones que en el dels homes. A manera d'exemple, s'assenyala que únicament un 50,2% de les dones té temps per realitzar alguna activitat d'oci, enfront d'un 58,6% dels homes. En el cas de famílies monoparentals amb fills dependents en la llar, els percentatges cauen al 20,4% en el cas de les dones enfront del 36,3% en el cas dels homes, la qual cosa amplia el diferencial a gairebé 16 punts percentuals. De la mateixa manera, aquest estudi posa de manifest que el percentatge de dones insatisfetes amb el repartiment de les tasques de la llar duplica al dels homes que contesten en el mateix sentit; aquests percentatges són especialment elevats en el cas de famílies monoparentals amb fills dependents (el 32,5% en el col·lectiu femení enfront del 16,6% dels homes).

Tots aquests elements condueixen a desitjar analitzar d'una manera més específica les condicions de vida de les dones a Balears, atenent, entre d'altres aspectes, a la seva relació amb la dificultat per arribar a final de mes, les condicions de llar i l'estat de salut. Per a això es tindrà en compte la renda familiar del conjunt de la llar i es parlarà especial atenció al tipus d'estructura familiar en què es conviu. En particular, es diferencien 6 tipus de llars diferents tenint en compte l'existència de menors dependents en la llar o no, i en funció que la llar estigui conformada per un nucli d'una parella, per un sol home o per una sola dona.

A continuació s'analitza el nivell de renda familiar global i per càpita que tenen els residents en edat de treballar a Balears en funció de l'estructura de la llar en què viuen. Es comprova que hi ha diferències substancials entre els 6 grups, fins i tot en corregir pel número de membres de la llar. Resulta especialment cridaner comprovar que la renda per càpita és especialment baixa en el cas d'aquelles llars en què el cap de família és una dona sola amb fills al seu càrrec (7.053 euros/any), seguida, en segon lloc, pel cas de les parelles amb fills dependents (7.520 euros/any).

Quadre 4: Ingrés net de la llar segons l'estructura familiar.

	Renda de la llar	Renda de la llar per càpita.
Parelles sense fills dependents	28.896	10.900
Parelles amb fills dependents	27.763	7.520
Home sense fills dependents	14.052	14.052
Dona sense fills dependents	12.911	12.911
Home amb fills dependents	20.308	8.691
Dona amb fills dependents	17.218	7.053

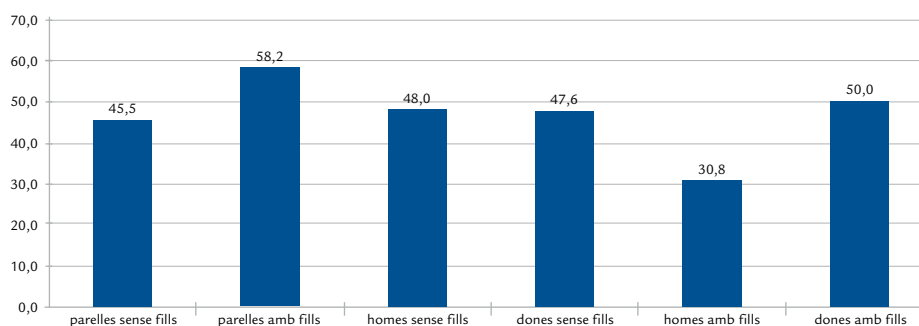
Font: ECV, 2007

En preguntar amb quina facilitat arriben a final de mes, les dones afirmen tenir dificultats en major grau (53,2%) que els homes (51,1%)⁶. Novament, la dificultat per quadrar els comptes en la llar varia sensiblement en funció de l'estructura familiar, de manera que afirmen tenir més dificultats aquelles

⁶ Mentre que, segons la mitjana nacional, els percentatges són del 56,7% i del 55,7% per a dones i homes, respectivament.

parelles amb fills dependents (58,2%) i aquelles dones que viuen soles amb fills dependents al seu càrrec (50%).

Gràfic 3: Percentatge de persones que afirmen tenir dificultats per arribar a final de mes per tipus de llar

A més, aquest darrer col·lectiu, el de dona cap de família monomarental amb fills al seu càrrec, és el que afirma tenir més dificultats per poder-se permetre, almanco, unes vacances d'una setmana a l'any (40,91%).

En relació amb les condicions de la llar en què viuen els ciutadans i ciutadanes de Balears es comprova que no hi ha diferències significatives entre homes i dones quant als problemes relacionats amb les condicions de la casa en què viuen. No obstant això, sí es comproven alguns problemes específics en el col·lectiu de dones que viuen soles. Aquestes estan especialment preocupades pels problemes de delinqüència (33,33%), les humitats (28,57%) i la falta de llum (28,57%) en la llar. No obstant això, es comprova que són aquelles dones caps de família responsables de menors al seu càrrec les que s'enfronten a majors problemes en relació amb el seu habitatge. Destaquen especialment en aquest col·lectiu la incidència de problemes de renou (36,36%), humitats (27,27%), delinqüència (22,72%), fred i falta d'espai (18,18%), i, en general, un nivell d'insatisfacció (31,81%) que supera amb escreix la mitjana balear, que se situa entorn del 15% (11,8% per a la mitjana estatal).

Quadre 5: Percentatge de llars amb problemes a l'habitatge segons sexe i tipus de família.

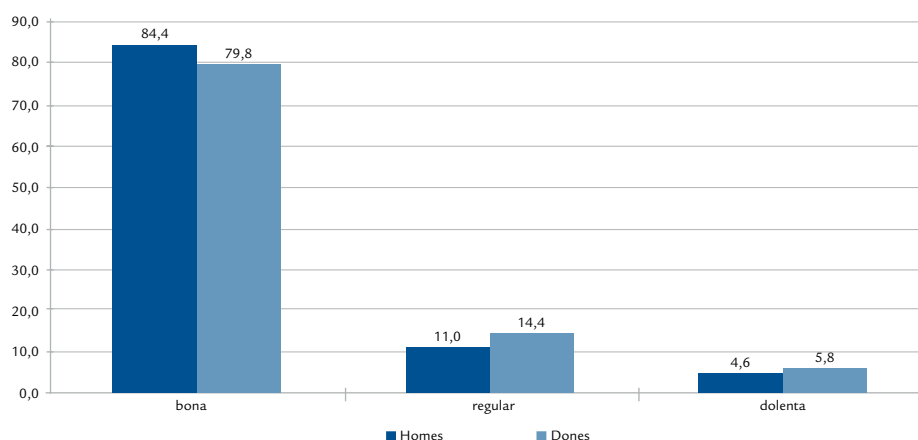
	Homes	Dones	Dona sola sense fills dependents	Dona sola amb fills dependents
Falta de llum natural	12,27%	11,13%	4,76%	13,63%
Renou	24,80%	23,03%	28,57%	36,36%
Delinqüència	22,71%	23,03%	33,33%	22,72%
Humitats	25,06%	24,30%	28,57%	27,27%
Fred	7,67%	7,34%	4,76%	18,18%
Falta d'espai	16,62%	14,68%	4,76%	18,18%
Insatisfacció general amb l'habitatge	15,08%	14,68%	19,04%	31,81%

Font: ECV, 2007

Així, hem posat de manifest les majors dificultats econòmiques en què viuen les dones en general i, d'una manera particular, les pitjors condicions econòmiques i d'habitatge d'aquelles que viuen soles amb fills menors al seu càrrec. Ens queda un darrer element a analitzar en aquesta anàlisi descriptiva de les condicions de vida de les dones a Balears: la seva salut. L'ECV2007 conté algunes preguntes referents a l'estat de salut dels individus. D'aquesta informació es pot concloure que els ciutadans i ciutadanes de Balears en edat de treballar afirmen tenir un millor estat de salut que la resta dels

ciutadans de l'Estat espanyol, ja que un 82% dels balears afirmen tenir bona salut enfront d'un 75% corresponent al conjunt nacional. Diferenciant per sexes, es comprova que les dones afirmen tenir una salut més precària que els homes, de manera que un 20,25% de les dones afirma tenir una salut regular o dolenta enfront d'un percentatge inferior a un 15,6% en el cas dels homes.

Gràfic 4: Estat de salut a Balears segons sexe

En coherència amb aquestes dades, segons la mateixa enquesta, un major percentatge de dones de les illes afirma sentir-se limitat pel seu estat de salut en la seva activitat diària (el 17,22% enfront del 14,58% dels homes).

Es comprova a més que hi ha una clara disparitat de problemes de salut segons el tipus de llar en què conviuen les persones entrevistades. Aquestes diferències es veuen sensiblement condicionades per l'òbvia relació entre salut i edat a causa del fet que l'edat mitjana dels diferents tipus de llar és altament variable. En aquest sentit, el col·lectiu de dones soles sense menors dependents se situa com el col·lectiu amb un estat de salut més precari alhora que resulta ser el de major edat mitjana. No obstant això, hi ha algunes diferències remarcables per raó de gènere que no s'expliquen amb l'edat. D'aquesta manera, cal destacar que el grup dels homes sols sense fills presenta una edat mitjana semblant a la de les parelles sense menors al seu càrrec (42 anys enfront de 44 de les parelles) i, en canvi, afirma tenir un millor estat de salut. La diferència sembla radicar, llavors, en la pitjor situació revelada per les dones. Així mateix, en comparar les llars monoparentals i monomarentals amb menors dependents al seu càrrec es comprova que quan el cap de família és dona, aquesta afirma tenir pitjor salut (13,64% regular) que quan el cap de família és home, (0%), tot i ser l'edat mitjana d'ambdós col·lectius joves prou semblant.

Quadre 6: Estat de salut a Balears segons edat i tipus de llar.

	Parelles sense fills dependents	Parelles amb fills dependents	Homes sense fills dependents	Dones sense fills dependents	Homes amb fills dependents	Dones amb fills dependents
Salut bona	77,44%	86,24%	80,77%	52,38%	100%	86,36%
Salut regular	14,81%	10,57%	11,54%	33,33%	0%	13,64%
Salut dolenta	7,74%	3,19%	7,69%	14,29%	0%	0%
Edat mitjana	44 anys	38 anys	42 anys	48 anys	32 anys	37 anys

Font: ECV, 2007

En conclusió, de l'anàlisi descriptiva presentada es pot concloure que el nivell de renda de les dones a Balears és inferior al dels homes, fins i tot controlant pel fet que la taxa de participació femenina

sigui inferior a la masculina. Així mateix, es comprova que l'explicació d'aquesta evidència no és el nivell educatiu, ja que les dones ocupades a Balears tenen un nivell educatiu superior al dels homes i ja que els ingressos són inferiors per a les dones en tots els nivells educatius. Tot això pareix anar en consonància amb el fet que el major i principal pes de les tasques no remunerades, les de la llar i l'atenció a persones dependents, recau especialment en les dones, de manera que les que estan ocupades fora de casa pateixen una doble jornada que es reflecteix en el seu nivell d'insatisfacció. Si s'atén al tipus de llar en què les dones conviuen es comprova que les majors dificultats econòmiques sorgeixen entre les dones amb fills, especialment aquelles que no viuen en parella; i que les que tenen un habitatge pitjor preparat i amb més problemes són les dones soles amb fills dependents al seu càrrec, alhora que són, en general, les dones les que afirmen tenir un pitjor estat de salut, així com les que afirmen sentir-se en major grau limitades per la salut en la seva activitat diària.

Anàlisi de regressió

En aquesta secció es persegueix analitzar els factors que contribueixen a explicar la facilitat per arribar a final de mes dels homes i dones de Balears en edat de treballar. Les condicions de vida vénen explicades per molts d'elements, dels quals en l'anàlisi descriptiva prèvia hem destacat el nivell de renda, la situació laboral i familiar, les condicions de l'habitatge i l'estat de salut. A continuació es realitza una anàlisi economètrica dels factors que contribueixen a explicar un d'aquests elements, la facilitat de les persones per arribar a final de mes, i, molt especialment, l'efecte que ser dona té sobre aquesta variable. Així mateix, s'han inclòs característiques personals, de salut, relatives a la llar, a les condicions laborals, econòmiques i familiars. L'anàlisi utilitza la informació arreglada en l'ECV2007 i es realitza atenent a l'àmbit geogràfic, tant nacional com balear.

El quadre 7 presenta els resultats; el mètode d'estimació usat ha estat un probit ordenat, basat en tècniques de màxima versemblança⁷, en el qual la variable dependent és la variable categòrica, *facilitat per arribar a final de mes*, que pren cinc valors diferents. Es presenten els coeficients estimats així com el nivell de rellevància d'aquests per a cada model.

Amb la finalitat de comprendre millor l'efecte de la inclusió de les diferents variables, es presenten diferents especificacions del model. Resulta interessant comparar els coeficients i la rellevància d'una determinada variable una vegada que s'incorporen noves variables a l'especificació. El grau de rellevància global del model també es veu afectat a mesura que es va enriquint. A continuació es presenten tres especificacions diferents en funció de les variables explicatives que es van incloent en el model, i es diferencia l'anàlisi per a l'àmbit geogràfic balear i per al conjunt nacional. Es desitja parer especial atenció al signe i nivell de rellevància de la variable *dona*.

- **Especificació A.** En tractar d'explicar els efectes que distintes variables tenen sobre la facilitat d'arribar a final de mes amb tranquil·litat, s'hi inclouen en una primera especificació únicament les variables relatives a les característiques individuals, de salut i a les condicions de l'habitatge en què s'habita. Així, s'inclou una *dummy* de gènere (*dona*), que serà crucial en l'anàlisi, dues *dummies* d'edat per als individus amb menys de 30 anys (<30 anys) i per a aquells que se situen entre 30 i 44 anys (30-44 anys); així com dues variables per captar el nivell educatiu (*educació superior*, *estudis mitjans*). També s'hi inclouen dues variables per capturar l'estat de salut de la persona, en particular si es pateix alguna malaltia de tipus crònic i si la persona se sent prou limitada en la seva activitat quotidiana per causa del seu estat de salut (*malaltia crònica*, *limitat*). Finalment, s'hi inclouen les variables relatives a les condicions de l'habitatge en què es viu. A través de les variables *fred*, *humitat*, *poca llum*, *renou* i

⁷ Els errors estàndard es computen utilitzant l'estimador de variància Huber/White/sandwich per tal de garantir-ne la robustesa, i quedar lliures de problemes d'heteroscedasticitat.

delinqüència es capturen aquells habitatges que no tenen un correcte condicionament en termes de temperatura, humitat, llum i renou, així com el grau d'inseguretat de la zona en què s'habita.

- **Especificació B:** Aquesta segona especificació incorpora una sèrie de variables relatives a la situació laboral de la persona en funció de si es troba ocupada, aturada o inactiva, per la qual cosa s'hi inclouen dues *dummies* amb aquest efecte (*parat*, *inactiu*). A la vegada, s'incorporen dues variables que capturen tant el nivell econòmic de la família com el nivell d'ingressos anuals nets de la llar (*rendallar*), i el no haver pogut disfrutar d'unes vacances al llarg de l'últim any (*vacances*).
- **Especificació C:** Finalment, en aquest últim pas s'incorporen tres variables que resulten de particular interès per a l'anàlisi realitzada, especialment per al conjunt espanyol. Es tracta de les variables relatives a les característiques de la família. D'una banda, es controla pel fet de ser casat o viure en parella (*parella*), així com pel fet de tenir fills (*fills*). Finalment s'inclou una variable relacionada amb l'anterior però diferent en allò que a càrrega familiar suposa, és una *dummy* que captura el fet de ser cuidador en la llar d'una persona dependent (*cuidador*).

Quadre 7: Probit ordenat de la facilitat per arribar a final de mes

	Espanya A	Espanya B	Espanya C	Balears A	Balears B	Balears C
Dona	-0.029**	-0.012	-0.000	-0.123*	-0.150*	-0.142*
<30 anys	-0.294***	-0.192***	-0.146***	-0.162	-0.097	-0.020
30-44 anys	-0.250***	-0.146***	-0.106***	-0.075	-0.007	-0.054
Educació superior	0.708***	0.291***	0.290***	0.754***	0.506***	0.532***
Estudis mitjans	0.241***	0.050**	0.063***	0.211**	-0.072	-0.095
Malaltia crònica	-0.133***	-0.072***	-0.088***	-0.148	-0.170	-0.189*
Limitat	-0.300***	-0.211***	-0.228***	-0.207	-0.195	-0.242
Fred	-0.884***	-0.509***	-0.515***	-0.977***	-0.444***	-0.469***
Humitat	-0.265***	-0.138***	-0.135***	-0.176*	-0.014	-0.009
Poca llum	-0.167***	-0.152***	-0.150***	-0.384***	-0.411***	-0.409***
Renou	-0.178***	-0.158***	-0.159***	-0.155*	-0.093	-0.132
Delinqüència	-0.203***	-0.176***	-0.178***	-0.118*	-0.012	-0.016
Vacances		-1.092***	-1.085***		-1.166***	-1.129***
Rendallar		0.000***	0.000***		0.000***	0.000***
Aturat		-0.233***	-0.230***		-0.108	-0.109
Inactiu		0.049***	0.103***		0.226***	0.307***
Fills			-0.142***			-0.240***
Parella			0.072***			0.113*
Cuidador			-0.102***			-0.133
N	21.953	21.951	27.912	778	778	778
Wald chi2	3230.41	7971.80	7982.73	110.74	321.16	322.14
Pseudo R2	0.0615	0.1544	0.1558	0.0663	0.1507	0.1548

*** Significatiu a l'1%. ** Significatiu al 5% * Significatiu al 10%

De l'anàlisi de regressió realitzat, es pot concloure en primer lloc que, quant a l'efecte que el gènere té sobre la facilitat per arribar a final de mes, els resultats difereixen sensiblement a Balears respecte del conjunt nacional. Per al total d'Espanya es comprova en primer lloc que, controlant per les característiques personals, de salut, i les condicions d'habitatge, ser dona afecta de manera negativa i significativa a la facilitat per arribar a final de mes. No obstant això, aquest resultat deixa de ser

significatiu quan s'hi inclouen en l'especificació les variables econòmiques i aquelles relatives a la situació laboral. És a dir, en controlar per la situació laboral de la persona entrevistada i pel nivell de renda de la seva família, el fet de ser dona ja no fa que la probabilitat d'arribar a final de mes de manera fàcil sigui inferior. A més, en l'introduir en l'especificació les característiques corresponents a la situació familiar com són tenir fills, viure en parella i ser cuidador de persones dependents, la variable *dona*, que ja no era significativa, deixa de tenir efecte en l'especificació. És a dir, per al conjunt nacional no és tant el fet que les dones arribin amb més dificultats a final de mes sinó més bé la seva pitjor situació laboral i el seu paper tradicional de cuidadores de la llar, majors i infants dependents el que fa que afirmen arribar en pitjors condicions a final de mes.

Aquests resultats contrasten amb els obtinguts per a Balears. A les illes, la facilitat per arribar a final de mes es veu negativament afectada pel fet de ser dona, fins i tot quan s'hi inclouen les variables relatives a la situació laboral i familiar. És a dir, tot i controlar pel fet de tenir o no ocupació, l'estat civil, tenir fills o no i pel rol de cuidador, generalment associat a la figura femenina en la llar, ser dona continua explicant una major dificultat per arribar a final de mes a les illes. Aquest resultat està en absoluta coherència amb el fet que en l'anàlisi descriptiva el col·lectiu de dones cap de família monomarental amb fills al seu càrrec fos el col·lectiu que, en general, mostrés més dificultats i pitjors condicions de vida, clarament en pitjor situació que aquelles llars monoparentals amb cap de família masculí.

Tant a l'àmbit balear com al nacional resulta d'interès remarcar el resultat d'algunes altres variables. D'una banda, es comprova que estar inactiu afecta de manera positiva a la facilitat per arribar a final de mes, la qual cosa posa de manifest que aquesta situació s'associa a persones que es poden permetre no treballar, a causa de les seves circumstàncies personals i/o familiars. D'altra banda, es comprova que tenir fills afecta de manera negativa a la facilitat per arribar a final de mes i que ser casat o viure en parella ho fa positivament i significativament.

Per a la mostra balear, altres variables significatives relacionades positivament amb la facilitat per arribar a final de mes són tenir estudis superiors, tenir una llar lluminosa i tèrmicament preparada, disfrutar almanco una vegada a l'any d'unes vacances i, òbviament, el nivell d'ingressos de la llar.

Principals conclusions

En aquest treball s'han analitzat les condicions de vida les dones de Balears en edat de treballar atenent d'una manera especial a les dificultats que afronten per arribar a final de mes, el seu nivell d'ingressos i les seves condicions laborals i com tot això es relaciona amb les condicions de la llar en què viuen, les dificultats per conciliar la vida laboral i familiar, i fins i tot amb la seva salut. Per a això s'ha utilitzat informació procedent de diverses fonts d'enquestament, especialment la corresponent a l'Enquesta de Condicions de Vida, que en el cas balear compta amb informació corresponent a gairebé un miler d'individus per a l'any 2007.

L'anàlisi descriptiva de les dades ha posat de manifest que el nivell de renda de les dones a Balears és inferior al dels homes, fins i tot tenint en compte únicament les dones que treballen fora de casa. Les majors diferències entre sexes es produeixen en aquella gent amb nivell educatiu més baix. A més, s'ha comprovat que les dones suporten el pes principal de les tasques no remunerades de la llar, com són l'atenció de la casa, dels menors i els majors dependents, i que en molts casos aquestes tasques no substitueixen el treball remunerat sinó que suposen una doble jornada.

D'acord amb tot això dit, es fa evident que les dones afirmen tenir menys temps disponible per a l'oci, un pitjor estat de salut, encara que semblants condicions d'habitatge. Atenent a l'estructura de la llar

en què viuen, crida especialment l'atenció les dificultats per les quals travessa el col·lectiu de dones caps de família sense parella i amb menors dependents al seu càrrec.

D'altra banda, l'anàlisi economètrica ha mostrat que ser dona és a Balears una variable que afecta de manera negativa i significativa a la facilitat per arribar a final de mes, fins i tot controlant pel nivell de renda de la llar, les característiques individuals i de salut, la situació laboral i l'estructura familiar. És a dir, fins i tot restant l'efecte de la seva menor participació laboral, afirmar tenir pitjor salut i assumir generalment un rol de cuidador de la llar i dels fills, ser dona a les illes suposa tenir una major dificultat per arribar a final de mes. Aquest resultat està d'acord amb el descriptiu prèviament realitzat que ressalta les majors dificultats de les dones que són cap de família monoparental, un col·lectiu que mereix ser objecte d'un interès especial.

Revisió bibliogràfica

Chinchilla, N. i altres (2006), “Frenos e impulsores en la trayectoria profesional de las mujeres directivas”; Centro Internacional Trabajo y Familia, IESE–Universidad de Navarra, documento de investigación núm. 632.

Escartín, J. i Tugores, M. (2007), “Característiques familiars dels treballadors i de les treballadores de l’hoteleria”, en el *Estudi sobre la Conciliació de la vida familiar i laboral en el sector hoteler de la Platja de Palma-S’Arenal i Calvià*, Conselleria de Treball i Formació, Govern de les Illes Balears.

Encuesta de Condiciones de Vida 2007, Instituto Nacional de Estadística.

Encuesta de Población Activa , Instituto Nacional de Estadística.

Fundació GADES0 (2008), “Anàlisi de la realitat socioeconòmica de les Illes Balears”, *Quaderns GADES0*, núm. 117.

Grimalt, X., Riera, A. i Ripoll, A. (2006), “La dona en el mercat laboral de les Balears”, Centre de Recerca Econòmica, Sa Nostra-UIB, Monografies CRE, núm. 8.

Kanter, R. (1994), *Men and Women of the Corporation*, Basic Books, Inc.

Ramos, V., Rey, J. i Tugores, M. (2002), “Análisis empírico de discriminación por razón de género en una economía especializada en turismo”, *Annals of Tourism Research en español*, Vol. 4, núm. 4, pàgs. 239-258.

Sáez, (2004), “Mujer y trabajo”, Fundación Alternativas, Doc. Trabajo 37/2003.

